

CSÍKY IBOLYA

„Ez az a hely, ahol otthon érzem magam...”

Ajtót nyit. Mögötte két gyermek rakoncátlanok, Andrea és László. Megöleljük egymást, aztán bemejünk a szobába. Nézem Ibit. Alakja még nem nyerte vissza eredeti formáját a második szülés után. De nem bosszantja. Úgyis lemegy, ha dolgozom — mondja. — A Káin és Ábel alatt tíz kilót fogytam.

Különös szépségű teremtés. Ivelt szemével barátságosan néz rám. Telt ajkú, szép vonalú arca van, mint egy nagy, adakozó szív... Természetes az egész ember, ahogy figyel, beszél, ahogy ül, ahogy „van”. Soha sem tartozott a beképzelt, felvágós színészek közé, nem voltak „művészi” allűrjei. Az öltözőben is „normálisan” viselkedik, köt, hímez. Még színésznőnek sem nézné az ember, ha nem lenne ennyire szép és tehetséges. Róla is mondják, mikor az ösztönös színészeket emlegetik: nem „csinál” semmit, egyszerűen ott van, viszonyulni kell hozzá, úgy játszik, hogy nem lehet nem reagálni rá, természetes vonása játékot hív elő. Kollégái kitűnő partnerek tartják, nem okoskodik, magától értetődően játszik, dolgozik, segít. Ugyanilyen magától értetődően őszinte és egyenes.

— Mit szeretsz leginkább a színházban, ezen a pályán? — kérdelem

tőle váradi lakásán, miután meg-
egyeztünk abban, hogy a találkozás
örömét, a „mi” beszélgetésünket az
interjú utánra halasztjuk.

— Izgulok, mintha vizsgáznék —
mondja kellemes, elcigarettázott basz-
szus jegyek híján levő hangján, ame-
lyekkel egyik-másik színésznő any-
nyira szeret hivalkodni. Ibi sosem
akarta hangjával lepipálni a férfi-
akat.

— Semmi mást nem tudok, ami
ennyire kielégítene — folytatja. —

— Kétbalkezes vagyok, eszem sincs
ahhoz, hogy más területen valamit is
elérhessek... Ez az a hely, ahol ott-
hon érzem magam, ahol önmagamra
találok. A színpadon tudok kitelje-
sedni, olyannak lenni, amilyennek
belülről érzem magam. Ott tudok iga-
zán felszabadulni.

— Ez akkor is érvényes, ha nem
szereted, amit játszol?

— Lassan alakul ki, hogy szere-
tem, vagy sem. Úgy is indulhat, hogy
szeretem, aztán eltérülök, vagy elté-
rítenek rendezők, partnerek... Mind-
egy mit játszom. Örülök, hogy csinál-
hatok valamit, bármit.

— Milyen az, amikor eltérítene?

— Ösztönös színész vagyok. Az
első olvasópróbán a szerepet szinte
nézőként képzelem el... Aztán rájő-
vök, hogy mást kérnek tőlem. Bele-
megyek, mert ilyen szempontból haj-
lékony vagyok, de érzem, hogy rossz.
Én önmagamról építkezem. In-
kább vállalom, hogy úgy legyek rossz,
ahogy én képzelem el, mint azért,
mert más rámkényszerít valamit.
Egy beszélgetés alkalmával egyik kol-
legánom megdöbbsent, mert azt mon-
tam, ha színpadon el kellene sirat-
nom a gyermekemet, akkor én a sa-
ját gyermekem halálát képném el
és nem a másét. Egyetlennek ne-
vezett. De én tulajdonképpen csak
így tudok dolgozni, csak akkor tudok
hinni, ha személy szerint érzek, s
nem más ember érzéseit kell utánoz-
nom. Ha erre nincs lehetőség, ak-
kor a környezetemhez fordulok, mint
például Sostrata esetében a Mandra-
gorában. Ilyenkor külső eszközöket
használok és érzem, hogy most szín-
játszom tulajdonképpen. Lentről nem
látzik, ki, milyen módszerrel dolgoz-
zik, ha tehetséges, s ha egyáltalán
módszernek lehet ezt nevezni. Én
nem érzem annak. Épp olyan jó lehet
tudatosan dolgozni, talán még jobb
is, mert nagyobb az önkontroll. Ahogy

én csinálom nehezebb, mert az
embert úgy „alkották”, hogy ha csa-
lódás, fájdalom éri az életben, azt
igyekszik gyorsan elfelejteni. Az idő
is segít ebben. Én viszont pontosan
ezeket a sebeket „használok fel”, hogy
kikeressem a szerepnek megfelelő fájdalmat; önkínzó módon feltépe-
m azt a sebet és újraélem a szerep leple
alatt.

— Drámai színésznőnek tartod
magad?

— Igen, de nem a görög tragikák-
hoz hasonlóan; úgy érzem, a mai em-
ber fájdalmait ábrázolni vagyok hi-
vatott...

— Kivel és mikor dolgoztál a leg-
jobban?

— Az első, legszebb élményem,
ami — most már tudom — végigkí-
sér, az Orpheus alászáll Lady-je, a
főiskolán. Mindhárom tanáromnak
egyformán hálával tartozom: Tompá-
nak, Tarnak, Kovács Leventének.
Akkor még csak eszméltem, még
álomszerű volt az egész, még annyira
sem voltam tudatában annak, amit
csinálok, mint most. Viszont a har-
minckét előadásból mindegyik tel-
jes értékűnek számíthatott, mert so-
sem lazítottam, annyira tudtam hin-
ni abban, ami körülöttem történt...

Ezt azóta sem voltam képes úgy meg-
csinálni... Ebben az előadásban so-
sem a „színpadra” mentem be. Kö-
rülbelül húsz percem volt, amíg be-
kerültem az előadásba, ezt az időt
arra használtam fel, hogy előkészít-
sem magam a belépésre... Végig-
gondoltam Lady színpadra lépte előt-
ti életét. Ez azóta sem sikerült, mert
ahogy idekerültem, évente négy-öt
szerepet játsztam — hál’ istennek —
és sürgetett az idő, gyors volt a
munkatempó... A színházi hit sosem
mérhető ahhoz, ahogy diákként hit-
tünk a színházban, a munkánkban.
Lassan kialakult, hogy csak a színpa-
dra lépésemről kezdve váljak az-
zá, akit játszom. Mindössze annyit
őriztem meg a főiskolai „módszer-
ből”, hogy egy-másfél órával hama-
rabb megyek be a színházba, hogy
átvegyem azt a légkört, kikapcsolód-
jak civil életemből. Hiányolom a régi
módszert, de nem tudok mit tenni...

— Szóval, rutinból megy be a szí-
nész az előadásra?

— Igen, kicsit rutinból — vallja
be Ibi őszintén.

— Mettől meddig terjed a színészi
skálád, szerinted?

— Volt olyan rendezőm, aki hitt abban, hogy én mindent eljátszhatok. Igazolja ezt az Úri muri Rozikája is, amit négy évvel ezelőtt játsztam. Vagy a Pillantás a hídról Beatrice-a. Ez a két véglet. Sokat vitatkoztam, ami rám nem jellemző. Vele mertem szembeszegülni, mert megéreztem, hogy bár nagyon ragaszkodik rendezői elképzeléséhez, ha a színész bizonyul erősebbnek az érveivel szemben, akkor enged, még akkor is, ha nincs meggyőződve arról, hogy nekem van igazam. A Rozikában kérésére ártatlan mezei virágot játsztam az elején, ezt a fajta tudatlanságot követelte tőlem, s nekem, esküszöm, sok álmatlan éjszakámba került, hogy szembeszálljak vele és a már klaszszikusává vált figura helyett — Dórián Rozikája volt az igazi, mai napig nem tudom elfelejteni, viszont én ezen az úton haladva hazudtam volna, mert nem az az egyéniség vagyok — tudatlan, de ugyanakkor raffiniált parasztlányt játszottam, aki rájön, hogy az érvényesülés útja a férfiakon keresztül valósulhat meg. Életem legnagyobb elégtétele, mikor Szócs István, aki merészebben ír, és félni kell a kritikájától, pontosan ezt hangsúlyozta, ezt emelte ki. Ez engem igazolt. Lehet vállalni önmagunkat, akár meg is „hamisítani“ a figurát — bizonyos kereteken belül maradván. Egy róla kialakult illúzió ellen harcoltam. — Nem kell megalkuvónak lenni!

— Ritka öröm ez a színész életében. De azt is jelzi, mennyire a kritikust tartja a valódi ítélelhozónak... Még akkor is, ha különben hadakozik ellene. Ime a színész kritikus iránti „szerelmének“ újabb bizonyítéka.

— Bemutató után alig várom a kritikát — folytatja Csíky Ibolya. — Az elismerő felvillanyoz és boldogá tesz, attól függetlenül, hogy ki írta. A rossz természetesen elkeserít. Nem az a reagálásom, hogy nincs igazam. A legsértőbb az, amikor a kritika és közönség által már elismert előadást egy újabb kritika egyetlen jelzővel intéz el. Egyetlen jelző nem értékelhet egy színészi munkát, még ha kiváló minősítést ad is...

— Mi kell a jó munkához?

— Minden. A leglényegesebb a jó darab. Aztán a jó rendező, akiben a színészek megbíznak, akiben hisznek. Aztán a jó szereposztás. Ha ennyi megvan, az már fél siker. Itt kezdődik...

— És ezután?

— Nagyon fontos, hogy a színészek ne fúrják egymást, higgyenek abban, amit csinálnak, akarják, hogy az előadás jó legyen. Nagyon sok elenpéldát tudnék felhozni. Jelen kell lenni mindenképpen.

— Sok az átlagos produkció. Okolhatók ezért a színészek is?

— Igen, önmagammat is beleértve.

Sajnos van olyan, hogyha a színész nem a főszerepet kapja, fúrja saját produkcióját, dobja a próbákat. Illetve mind dobjuk és utolsó pillanatban jövünk rá, hogy jön a bemutató és akkor kezdünk kapkodni, idegeskedni, veszekedni, egymásra hártjuk a felelősséget. Ekkor már késő helyrehozni a dolgokat...

— Hogyan történik egy színész „öntudatosodása“, például a te esetében? Hogy jön rá arra, mit jelent ez a pálya? Rájön-e egyáltalán?

— Amikor a színész már nemcsak örömet leli egy szerep eljátszásában,

hanem tudja-érzi, hogy elvárnak tőle valamit — és joggal, amikor már önmagának is mércét állít, már érzi, hogy nem szabad megbuknia... Talán ekkor kezdődik. Kialakul az önkontroll, második személyként figyeled magad a színpadon... talán ezzel is magyarázható, hogy a lámpaláz is egyre fokozódik.

Csíky Ibolya Éva és Miske László Ádám szerepében (Sütő András: Káin és Abel)

— Nálad fordítva volt...

— A színésznek el kell jutnia addig, akármennyire ösztönös is, hogy tudatosan oldja meg a feladatát. Amíg dolgozik, végig szüksége van az önkontrollra. Én először ráérzek a szerepre, a tudatosság annyiban jelentkezik nálam, hogy igyekszem az őszinteség határain belül maradni. Soha nem ülök le, nem kezdem értékelni, hogy most mit, hogyan és miért csinálók, vagy játszom így, vagy úgy. Hiába is tennének fel nekem ilyen kérdéseket, nem tudnék rájuk válaszolni... (Érzem, ahogy most Ibi nekirugaszkodik a következő mondatoknak:) — Csak arról beszélek, persze, amikor az előadás, vagy az alakítás jó. Legjobban a próbákat szeretem, ézszer jobban, mint az előadásokat. Szerep nélkül üres, céltalan embernek érzem magam. Attól kezdve, hogy megkapom a szerepet, az belémköltözik, azzal ébredek, fekszem, járok-kelek. Szöveget sosem „tanulok” itthon, nem is tudnék, de nem is igénylem. Miután a szöveget megtanultam, minden pillanatot kihasználók: villamoson, utcán, olvasó vagy rendelkezőpróbán, állandóan mondom magamban, főzés, gyermeknevelés, takarítás közben is... A szöveg soha sem hagy el, mindig velem van. A figura sokkal hamarabb kialakul bennem, mint ahogy a színpadon meg tudom mutatni. S mert csak magamban próbálok, és a színpadon kívül hangosan sosem, s mivel az ember önmagához, önmagában sokkal intímebben, érzékenyebben szólal meg — nehezen jutok el odáig, hogy a hangos szóval is megtaláljam ugyanazt az egyszerű, őszinte hangot, hangvételt, hangulatot. Minden egyes próba a születendő szerep továbbfejlődése, még akkor is, ha néha rosszak a próbák. Akkor azt tanulod meg, hogyan nem szabad. Bemutató napján még egyszer sem éreztem, hogy itt van már a születés pillanata...

— Mindig korainak érzed?

— Igen, mindig azt szeretném, ha szebb, több, fejlettebb lenne... úgy beszélek, mintha gyerekszülésről lenne szó — figyel föl hirtelen magára, de már folytatja is: — A premiértől rettenesen félek, a halálfélelem lehet ehhez hasonló. Az önkontrollom nem tud úgy működni, mint a későbbi előadásokon. Bemutató után pedig elviselhetetlen fájdalmat és fáradtságot érzek. El kell telnie pár előadásnak, amíg újra alkotójává tudok válni a szerepnek és tovább tudom folytatni a munkát, tovább fejleszthetem azt, amit addig nem sikerült megoldanom. Végtelenül boldog vagyok, ha egy előadás csak annyit jelent is, hogy felfedezek egy mondatot, amit addig talán

csak elmondtam, de nem értettem úgy, ahogy egyszerre megértettem; vagy egy minimális gesztusra jövök rá, még ha lentről talán észre sem venni, én tudom, érzem, hogy ezzel gazdagodott a figurám.

— A közönséged mennyire figyelmes, mennyire színházértő?

— Nem tudom. Csak köszönni tudom magamban bárkinek — bármennyien vannak is a nézőtérén —, hogy eljöttek megnézni az előadást, ott-hagyták a kényelmes fotelt a tévével...

— Miért? A színház egy kellemetlen hely?

— Nem, de fel kell öltözni stb., el kell jönni...

— Mit gondolsz, miért jön a közönség a színházba?

— Elsősorban kikapcsolódni, hogy elfelejtse napi problémáit. Másodszorban, ahogy a napi könyvnyolvasásnak is szükségét érzi, itt is a gondolatokkal való találkozást kívánja. Csodálom a nézőket, ahogy együtt tudnak velünk sírni, nevetni. Örülök, hogy az ember megőrzi magában a gyermeket, aki volt.

— Milyen az a kapcsolat, amely köztéd és a néző között kialakul?

— Mindig vannak köteleim, hogy a közönség nem úgy fogad el engem, ahogy én szeretném. Sosem tudtam lemérni se a tapsból, se egyéni találkozásból a szeretet fokát. Mikor tapsolnak, úgy érzem, a szerepnek tapsolnak, egyéni beszélgetésekkor pedig, ha el is ismernek, azt sem tudom teljes mértékben elfogadni, mert hát velem beszélnek és a szemembe mondják, de nem biztos, hogy azt éppen úgy gondolják...

Ha előadás közben érzem, hogy a közönség egy hullámhosszon van velem, az nagy elégtétel számomra. Ezt az állapotot nem annyira a taps, mint inkább a néma csend jelzi számomra. Közönségen én mindig egy embert értek; a Közönséget. Ezért szeretem a drámát, ott lehet lemérni, hogy mennyire van szuggeráló erőd, mennyire tudod lekötni a figyelmet, hogy a néző ugyanazt érezze, amit te, fent a színpadon. A vígjáték annyiban mutat mást, hogy a színész ott hajlamos azt hinni, őt kacagják, az ő játéka hat, holott a poénnak van sikere. Persze, nem állítom, hogy könnyű lenne, sőt, nehezebb vígjátékot játszani, felvidítani a közönséget.

— Mert a néző könnyebben sír, mint nevet?

— A vígjátéknál maga a szerep segít hozzá, hogy hamarabb kerülj a közönség kegyeibe. De ezzel együtt nehéz is vígjátékot játszani, mert bár segít, el is ragadhat, ripacszkodásra ad alkalmat, könnyebben áteshetsz a ló túlsó oldalára. Az a nehéz,

hogy siker esetén is megtaláld a magad mércéjét, hogy ne menj tovább, mint azt a játék ízlése kéri vagy engedi.

— A szenvedély a drámában nem ragadhat el hasonlóképpen?

— Nem, mert ha túlfeszíted a drámát, átmész vígjátékba. Ez ritkában fordul elő. Ez ember „alkalmasabb” szenvedések kifejezésére, ezzel inkább találkozik az életben, jobban ismeri a fokait. A vígjáték, az más. Kacag a közönség, neked tetszik, hogy kacagnak, ráteszel egy lapáttal a figurára, a játékra... Az életben sosem úgy vagy vígjátéki, hogy nevetessz: szenvedő állanya vagy a helyzetnek, csak a helyzet komikus. A szenvedés, a fájdalom eljut a tudatodig, azt érzed. A neveltségesség rajtad kívül van... Kínos nekem ezekről beszélni, ezeket a gondolatokat csak most fogalmazom meg... Mindig kételkedem magamban, abban, hogy szabad-e nekem erről beszélni; arról, hogy eljászom, nem tehetek, az létszükségletem.

Én csak érzem a színházat, s kétségeim vannak, hogy vajon ezek az érzések megfelelnek-e a valóságnak, ha nincsenek átgondolva... Tudatában vagyok annak, hogy buta vagyok.

— Akkor te vagy a legokosabb buta színész, ha már ilyen szépen, nyíltan és okosan meg tudtad magyarázni, hogy mennyire és miben kételkedsz magadban.

— Semmi másra nem vagyok fogékony. Az iskolában nem tudtam megtanulni a lektét, de a szerepet három nap alatt bevágom. A sugó csak biztonsági okokból kell, ha lapszusom van. Ilyesmi mindenkielőfordul. De szövegproblémáim nem voltak soha.

— Milyen a jó partner?

— Olyan, mint Miske. Akinek a szemébe lehet nézni, s akinek a tekintetében a szerepet látod tükröződni, azt, amit én mondok neki, s amit ő érez. Nehezen lábaltam ki a „végszavas” játékból. Amikor csak a végszóra reagál a színész. Nem tudtam, hogy ezt csinálom. Szabó Lajika évekkel ezelőtt a szemembe vágta. Akkor nem értettem. De sokat rágódom a rosszon. Ezután kezdett kialakulni bennem a szituáció-játék. De hogy talán sikerült is, azt a Káin és Ábel utáni fejlődintása igazolta. Életem egyik legnagyobb dicsérete volt. Tisztelem, mint művészt, és elfogadom a kritikáját, az elismerését. Bár minél több ilyen kollégám lenne.

— Hogy épül be a színházi világba a családi életed? Van jelentősége annak, ha otthon nem mennek jól a dolgok?

— Nem zavar, hogy gyermekeim vannak, köszönöm őket a sorsnak. Nagyon jól tudok mellettük dolgozni,

nem vonják el a figyelmemet, sőt, arra nevelnek, hogy koncentráltabban dolgozzam. Pontosan a családom tett gazdagabbá, önzetlenebbé; nemcsak magamra figyelek, hanem egyre inkább rájuk. A rám bízott feladatokat pontosan úgy, ha nem magasabb hőfokon vagyok képes megoldani. Szüleim előtt olyan sokat játsztam, hogy „kivívtam” a kollégáim nemtetszését, de még én is csodálkoztam. Persze hogy örültem, ki nem örül annak, ha játszik? Szülés után, mintha álomból ébredtem volna..., az a színház, amelyik azelőtt annyit foglalkoztatott, most egy-egy szerepet juttat nekem egy évadban. Nem panaszkodom, de nem elégt ki. Nem veszik figyelembe a repertoár összeállításánál, hogy itt vagyok én is, hogy rám gondolva is választhatnának darabot. Most dob-bentem rá: véges a színészi pálya... Eddig végtelennek hittem, s most, hogy egy kicsit leállítottak, érzem, hogy mennek el mellettem a szerepek.

A baj az, hogy társulatunk legidősebb színésznője alig negyven éves, és most játszatják el azokat a szerepeket, amelyeket később is eljátszhatnánk. Sostrata lehetnek húsz év múlva is, sőt, akkor még inkább. Színész lételem is könnyebben elhiszem egy hetvenévesnek a hetvenéves jelenést, mint akármelyik nagyon tehetséges harmincévesnek...

— Mire esküszöl: a rendező- vagy a színészközpontú színházra?

— Fontos, hogy érezze a színész, szükség van rá, hogy azt a szerepet csak ő játszhatja el. Így az indulás is könnyebb. Én mégis rendező-párti vagyok, rendező nélkül egy lépést sem tudok tenni. Nem kell belém-sulykolnia, hogy mit akar, de fontos, hogy bízzak benne, hogy meglegyen a külső kontrollom, hogy merjem csinálni azt, amit akarok. Igénylem, hogy legyen biztos szemű kritikusom, aki megmondja, hogy jó úton haladok-e vagy sem? Hajlok a rendezői utasításra, s merem állítani, hogy ugyanazt a szerepet tíz rendezővel tízféleképpen játszánám. De csak abban az esetben, ha bízom benne. Ha nem nevetséges lesz az alakításom, általánosítok, mindenfélével próbálkozom.

— A színházban szoktál ezekről beszélgetni?

— Nem.

— S itthon?

— Itthon? Bemutató előtt, amikor már annyira felgyűl bennem a félelem, az izgalom, amikor már nem fér belém a szerep, muszáj hangosan beszélnem, hogy igazat adjak, vagy elmentmondjak magamnak... Ilyenkor a „ci-

vil” férjemmel beszélek, aki nagyon jó kritikuss, a néző szemével tud véleményyt nyilvánítani.

— Milyennek tartod a színházatokat?

— Azt tudom, hogy sokra vagyunk képesek. Vannak jó és rossz előadásaink, de ezek más színházakra is érvényes megállapítások. Hiszen, ha csak az én pályámra gondolok is, rengeteg olyan szerep van, amit már elfelejtettem, s talán csak egy-kettő lesz, amiért azt mondhatom, hogy érdemes volt színésznek lenni.

— Milyen emberek a színészek?

— Gyerekek. Szeretem őket. Nehezen jutottam be a főiskolára, háromszor rugaszkodtam neki a felvételinek, ezalatt csodálatom egyre nőtt irántuk. Még ma sem érzem mindeniket egyszerűen kollégának, sokukra felnézek, gátlásaim vannak velük szemben, éppúgy, mint diákkoromban, amikor autogrammot kértem tőlük. Ezért nem is emelek ki csak egy nevet. A sikertelen felvételem után a kolozsvári Stúdióban Horváth Béla kultúr-csoportjába kerültem, ahol Bisztrai Máriaival vezetett bennünket. Ők indítottak el engem ezen a pályán. Nem felejthetem azt a hitet, lelkesedést, amit Horváth Béla tudott az egyszerű munkás fiatalokból álló csoportban kifejleszteni... Napi munka után, délután négykor kezdődtek a próbák, sokszor az éjszakába nyúltak, és

senki sem volt fáradt, senki sem várta a próba végét, sajnáltuk, hogy végül haza kellett mennünk... Ezt tartom igazinak. Ilyen színházat szeretnék ma is, ilyen hittel működőt.

— Szeretsz színházba járni?

— Igen, bár megesis, hogy fejfájással jövök ki. Hiába ülök be nézőként, a rossz előadás kihoz a sodromból. Anyám is így van ezzel.

*

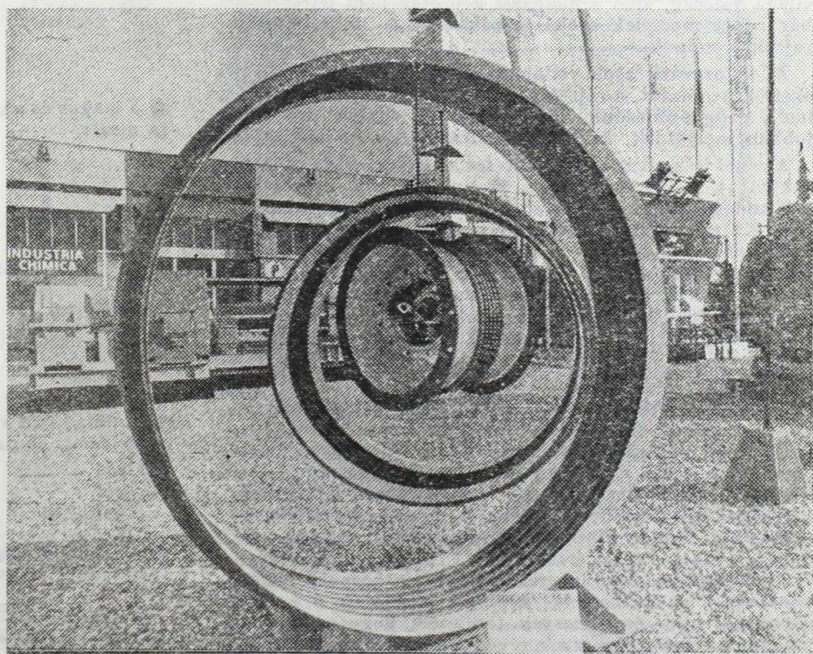
Az édesanyja többször benyitott a szobába beszélgetésünk alatt. Vékony, amolyan madártermetű asszony. A gyerekek is többször berohantak, Ibi pedig mindig a legnagyobb nyugalommal tessékelt ki őket a szobából, vagy ment ki utánuk elintézni valami „fontos” dolgot.

Később, ebéd után kimentünk a kertbe. Kis földparcellán több cseresznyefa, amit boldogan szüreteltünk a gyerekekkel. És zöldséges, amit ketten gondoznak a férjével. Most is látom Csiky Ibolyát, aki akkor végezte a főiskolát, amikor én bekerültem, amint ül az egyik fa alatt és rám néz búcsúzáskor:

— Olyannak írj meg, amilyen vagyok — bízza rám kicsit a sorsát.

Magamban megfogadom, hogy minden tőlem telhetőt megpróbálok. Vajon sikerült?

NÁSZTA KATALIN

Szocialista iparunk esústechnikai megvalósításait tükrözik a Románia társadalmi és gazdasági fejlődését bemutató bukaresti kiállításon készült felvételek (14., 19., 22., 29. oldalon)